

vso težo in odgovornost tedanjega mladega človeka. Opisi žive narave in človeških razpoloženj ter razmišljanj v dolgih nočnih pohodih ali ob ognju skrivnih partizanskih taborišč, se prepletajo s kronološkim zaporedjem dogodkov, ki jih avtor tu in tam okrepi z datumi ali navedbo dnevov v tednu ali mesecu določenega leta. Z navajanjem pravih in partizanskih imen ljudi, s katerimi je delal ter s komentiranimi fotografijami, ki spremljajo besedilo, in knjigi priloženima zemljevidoma z vrisanimi lokacijami partizanskih skrivnih bolnišnic in sanitetnih postaj, je ustvaril dokumentarno delo o slovenskem partizanskem zdravstvu z vsemi tegobami in uspehi, še posebno za prvo obdobje našega narodnoosvobodilnega boja.

Jože Krall

Jože Krall, Partizanske tiskarne na Slovenskem. I. Osrednje tiskarne. Ljubljana 1972, str. 393, ilustr.

Monografija višjega strokovnega sodelavca **Jožeta Kralla**, ki je izšla v začetku leta 1973, je prvi del obsežne in izčrpne študije z naslovom *Partizanske tiskarne na Slovenskem*. Jože Krall se je že kot vodja knjižnice v Muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani začel ukvarjati s preučevanjem zanimivega in pomembnega področja narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, to je zgodovine partizanskega tiskarstva in je o tem napisal nekaj tehtnih razprav (Ilegalne tiskarne grafičnega oddelka »B« pokrajinske tehnike KPS za Gorenjsko, Tiskarna »Donas«, Partizanska tiskarna »Triglav« na Goteniškem Snežniku, Delež grafičnih delavcev pri razvoju slovenskih ilegalnih in partizanskih tiskarn v letih 1940—1945, Partizansko tiskarstvo v Slovenskem primorju, Slovenske partizanske tiskarne v zadnjih nemških ofenzivah na Slovenskem). Z razpravo Rast slovenskega narodnoosvobodilnega tiska v letih 1941—1945 je prešel iz okvira obravnave organizacijske in tehnične baze narodnoosvobodilnega tiska in segel na novo področje, ki še čaka vnetega in marljivega raziskovalca.

Pred sedmimi leti je inštitut postavil načrt, da Jože Krall sistematično, celotneje in izčrpnije preuči zgodovino partizanskega tiskarstva na Slovenskem. Sedaj, ko se delo bliža h koncu, je že mogoče videti obrise celotnega opusa, ki bo prav gotovo postal pomembno življenjsko delo avtorja. Prvi del, ki ga imamo pred seboj, obravnava osrednje partizanske tiskarne, drugi del, ki je v tisku in bo izšel še letos, obravnava partizanske tiskarne v Slovenskem primorju in tretji del, za katerega je že napisal nekaj deset strani besedila, bo obravnaval partizanske tiskarne na Gorenjskem in Štajerskem.

Predmet avtorjeve obravnave so torej osrednje partizanske tiskarne ali bolje rečeno partizanske tiskarne, ki jih je ustanovila in vodila neposredno centralna tehnika KPS. Časovno in prostorsko gre za dva kompleksa tiskarn: v prvi polovici narodnoosvobodilnega boja je centralna tehnika KPS ustanovila in vodila ilegalne tiskarne v Ljubljani ali bližnji okolici (tiskarne Podmornica, Tunel, Tehnika, Jama ali Truga in tiskarna Toneta Tomšiča), v drugi polovici, to je od italijanske kapitulacije dalje pa partizanski tiskarni na svobodnem ozemlju Dolenjske in Notranjske (tiskarna Triglav na Goteniškem Snežniku in Partizanska tiskarna na Kočevskem Rogu).

Prikaz nastanka, razvoja, dela in konca *ilegalnih tiskarn v Ljubljani* in ožji okolici je avtor zasnoval predvsem na že izšlih razpravah in člankih drugih avtorjev in zaradi pomanjkanja ustreznih virov raziskave ni mogel bistveno niti razširiti niti poglobiti. Verjetno je zategadelj te tiskarne obdelal krajše in bolj strnjeno in se ta del razprave nekoliko razlikuje od drugega dela, v katerem obravnava *partizanski tiskarni* na svobodnem ozemlju v *kočevskih gozdovih*. O njih so namreč pisali veliko manj in še tisto, kar je bilo napisano, je slonelo bolj na spominskih kakor pa arhivskih virih. Ta okolnost, razmerno dobro ohranjeno arhivsko gradivo teh tiskarn in v nekaj kompletih ohranjen njihov tisk sam, so napotili avtorja k širši, podrobnejši (mestoma kar prepodrobni) in izčrpnjejši obravnavi njihovega nastanka, razvoja in dela.

Na osnovi arhivskih podatkov in že objavljene literature ter ob primerjavi zbranih tiskov obeh tiskarn je avtor za neko obdobje (npr. za vsaka dva meseca) posebej obdelal razvoj posamezne tiskarne in nato ugotovil in naštel vse izdelane tiske po kronološkem redu, tako da je spremljal vsak rokopis ali tekst od takrat, ko so ga sprejeli v tiskarno, pa vse do dne, ko so ga stiskanega odposlali iz tiskarne. Na ta način je za vsak tisk dobil sliko o vsem delu, to je koliko časa je potreboval posamezni tisk za natis, kako so bili obremenjeni stavci in tiskarji z delom in kako je bilo organizirano delo. Za vsak tisk je tudi poskušal ugotoviti naklado, ki tudi po svoje kaže na razširjenost narodnoosvobodilnega tiska. Tako je obenem nastala tudi opisna bibliografija tiskov, ki so jih izdelale osrednje partizanske tiskarne. Medtem ko so ilegalne tiskarne v Ljubljani in bližnji okolici izdelale 56 tiskov v skupni nakladi okrog 1.970.000 izvodov (to je po oceni, ki pa se mi zdi prevelika), sta tiskarna Triglav na Goteniškem Snežniku in Partizanska tiskarna v Kočevskem Rogu izdelali skupno 784 tiskov v nakladi 4.257.554 izvodov.

Krallova monografija je opremljena z vsem potrebnim znanstvenim aparatom (919 navedb virov in literature), pregledom uporabljene literature (92 bibliografskih enot) in kazalom osebnih in krajevnih imen. Je tudi ustrezno ilustrirana z izbranimi fotografijami oseb in objektov ter faksimili nekaterih izdelanih tiskov. Knjigo je izdal Inštitut, za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, založila jo je Partizanska knjiga in je vključena v Knjižnico NOV in POS kot 40/1 knjiga te zbirke.

Ko bosta izšla še drugi in tretji del Krallove študije in bo prikazano partizansko tiskarstvo v celoti, bo mogoče tudi celotneje ovrednotiti prizadevanja narodnoosvobodilnega gibanja na tem zelo zanimivem in pomembnem področju. Takrat bo tudi mogoče sestaviti popolno bibliografijo vseh izdelkov partizanskih tiskarn, medtem ko bo za sestavo popolne bibliografije celotnega partizanskega tiska potrebno prej še preučiti delo številnih ciklostilnih tehnik. Prav gotovo bodo takšne študije kot je Krallova, tudi precej prispevale k preučitvi vsebine in pomena partizanskega tiska samega. To pa je ena pomembnejših raziskovalnih nalog pri preučevanju zgodovine narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem.

Tone Ferenc